

Євген Письменський,

докт. юрид. наук, професор,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Луганського державного університету

внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

Олег Грудзур,

канд. юрид. наук, детектив

Національного антикорупційного бюро України

СУЧАСНА ПАРАДИГМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ ТА УЧАСТЬ У НИХ¹

У юридичній літературі проблематика кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них не позбавлена уваги. Науковий інтерес до цієї теми є цілком зрозумілий, адже, з одного боку, значна частина злочинів учиняється у співучасті, а з іншого – сьогодні проблеми кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій, банд, терористичних об'єднань, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань набули особливої актуальності з огляду на сучасну криміногенну ситуацію й агресивні дії з боку Російської Федерації щодо України, зокрема, пов'язані з тимчасовою окупацією частини її території.

Значна частина дослідників зверталася до зазначеного кола питань, однак у межах розроблення проблем кримінальної відповідальності за створення окремих видів злочинних об'єднань та участь у них, зокрема злочинних організацій (Л. М. Демидова, В. П. Ковальчук, Є. К. Марчук, В. В. Українець), банд (В. В. Голіна, І. В. Іваненко, І. І. Радіонов, Р. Л. Чорний), терористичних об'єднань (А. О. Данилевський, М. В. Семикін), не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (В. А. Робак). До комплексних досліджень кримінальної відповідальності саме за створення злочинних об'єднань та участь у них належить лише праця І. С. Шапкіна «Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань».

Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та

участь у них є дослідження українських учених, які здебільшого цю проблему вивчали в межах праць, присвячених концептуальним питанням співучасті (праці О. Ф. Бантишева, Ю. В. Біли, Ф. Г. Бурчака, Н. О. Гуторової, Д. М. Горбачова, С. О. Єфремова, Г. П. Жаровської, І. М. Карпенка, О. О. Кваші, М. В. Корнієнка, А. М. Мельникова, І. І. Митрофанова, В. О. Навроцького, Н. В. Невідомої, Г. В. Новицького, Р. С. Орловського, П. Ф. Тельнова, В. В. Ткаченко, В. П. Тихого, О. В. Ус, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, О. В. Шамари, С. Д. Шапченка, Р. М. Яновича та ін.), або ж наукові роботи, у яких частково розглянуто найбільш важливі питання цього фундаментального правового інституту в межах дослідження інших проблем (роботи Д. П. Альшина, П. П. Андрушка, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. В. Василевича, О. О. Дуророва, З. А. Загінєй, М. Й. Коржанського, Б. В. Лизогуба, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, М. І. Панова, А. В. Савченка, І. К. Туркевич, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, П. В. Хряпінського, Н. М. Ярмиш та ін.). Однак жодна із зазначених розробок не містила глибокого комплексного порівняльного аналізу насамперед ознак складів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України, системи покарання за їх учинення, загальних та спеціальних засад призначення таких покарань, а також заохочувальних кримінально-правових норм для учасників злочинних організацій, банд, терористичних груп та організацій, а також не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

У цьому контексті монографія А. А. Вознюка «Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них» (2018 р.) є флагманом у сучасному вирішенні проблем кримінальної відповідальності за

¹ Рецензія на монографію «Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія / А. А. Вознюк. – Київ : ФОП Маслаков, 2018. – 928 с.»

створення злочинних об'єднань (передусім, організованих) та участь у них. Імпонує, що в межах дослідження досвіду більше 70 країн усіх типів правових систем, а також доктрини кримінального права країн із різним рівнем соціально-економічного та науково-технічного розвитку автору вдалося відшукати та якісно проаналізувати теоретичні, практичні та законодавчі положення з цієї тематики.

Рецензована праця відрізняється від відомих нам робіт вітчизняних авторів глибиною пізнання наукових проблем, зосередженням уваги переважно на концептуально важливих питаннях з належним їх обґрунтуванням науковими здобутками, емпіричним матеріалом та зарубіжним досвідом.

Монографія містить значну кількість посилань на матеріали правозастосовної практики, яким дається кваліфікована оцінка фахівця-юриста і за допомогою яких доречно ілюструються законодавчі і теоретичні положення.

Структура роботи, яку складають сім логічно пов'язаних між собою розділів, яскраво демонструє успішно втілений дослідницький задум: крізь призму аналізу кримінально-правових проблем створення злочинних об'єднань та участі в них сформулювати модель оптимізації та підвищення ефективності кримінально-правового впливу на осіб, що скоїли злочини, передбачені ст. 255, 257, 2583, 260 КК України.

Автор слушно розпочав дослідження з концептуальних засад дослідження проблем кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них (розділ 1), розкривши методику та сучасний стан дослідження цих проблем. Не оминув увагою й такі фундаментальні явища, як кримінальна відповідальність та співучасть у злочині. Ґрунтовно висвітлив проблеми кримінально-правової характеристики злочинних об'єднань як форм співучасті.

Далі, з огляду на специфіку теми, цілий розділ присвячено поняттю, класифікації ознак злочинних об'єднань та проблемам установлення їх змісту (розділ 2). При цьому Андрій Андрійович, логічно розмежувавши загальні та спеціальні кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань, детально розкрив їх зміст та здійснив успішну спробу розв'язати проблеми, що виникають у практичній діяльності, пов'язані з тлумаченням відповідних норм та їх застосуванням при кваліфікації злочинів.

Наступні чотири розділи (3 – 6) присвячені об'єктивним та суб'єктивним ознакам складів злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України. У розділі 3 автор дослідив як обов'язкові, так і факультативні

ознаки об'єктів цих злочинів, не оминувши увагою родовий і видовий об'єкти, а також класифікацію злочинів проти громадської безпеки. У межах вивчення об'єктивної сторони дослідник зосередив увагу насамперед на всіх її формах і окремо провів ґрунтовну роботу щодо вдосконалення нормативно-відображення об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України (у контексті диференціації кримінальної відповідальності). Під час висвітлення актуальних проблем суб'єкта зазначеної категорії злочинів (розділ 5), окрім безпосередньо кримінально-правових ознак суб'єкта злочину, особливу увагу звернено на питання відповідальності юридичних осіб, причетних до діяльності злочинних об'єднань, а також участі службових осіб у злочинах, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України. Вирішенню проблем суб'єктивної сторони цих складів злочинів присвячено розділ 6 монографії.

У сьомому розділі монографії автор акцентує увагу на реалізації кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них, включаючи систему покарань за ці злочини, їх призначення учасникам злочинних об'єднань, а також звільнення цих суб'єктів від покарання чи його відбування. Поряд із цим ґрунтовно висвітлено спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних об'єднань з метою вироблення єдиної збалансованої системи кримінально-правового заохочення співучасників зазначених злочинів до позитивних післязлочинних дій.

Примітно, що А. А. Вознюк не залишається осторонь загальних проблем науки кримінального права, висвітлюючи їх нове бачення та науково обґрунтовуючи альтернативні шляхи їх розв'язання. Зокрема, у монографії висвітлюються складні для науки кримінального права проблеми розуміння кримінальної відповідальності, кримінально-правової характеристики, призначення покарання та звільнення від його відбування тощо.

Позитивно слід оцінити пропозицію автора щодо диференціації кримінальної відповідальності організаторів, керівників та учасників злочинних об'єднань, урахування виконуваних ними ролі та відповідний ступінь суспільної небезпечності. Окрім того, належно аргументованою є позиція автора стосовно особливостей трансформації ролі учасника, виду співучасті, виду злочинного об'єднання та вчинюваного злочину.

Відзначаючи безсумнівну актуальність проведеного дослідження, достовірність та обґрунтованість більшості сформульованих

у монографії положень, висновків і пропозицій, їх наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, варто звернути увагу на те, що будь-яка творча праця не позбавлена окремих дискусійних моментів.

Автор називає кримінальну відповідальність і співучасть фундаментальними кримінально-правовими інститутами. Проте виникає сумнів, чи доречно говорити у цьому зв'язку саме про інститути, які традиційно визнаються самостійними структурними елементами в системі кримінального права, та їх рівнозначність.

Певний суб'єктивізм спостерігається у конструюванні санкцій кримінально-правових норм, передбачених ст. 255, 257, 2583, 260 КК України. Однак не лише А. А. Вознюку, але й іншим ученим, які концептуально підходили до розв'язання проблеми конструю-

вання санкцій загалом, поки ще не вдалося віднайти спосіб його уникнути.

Монографія є помітною подією в житті української правової думки, серйозним академічним дослідженням, що робить істотний внесок не тільки в сучасну правову науку України, але й у практику діяльності правоохоронних органів і суду. Вона є корисною як для науковців, студентів, суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, так і для широкого кола читачів, яких цікавлять проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них. Рецензоване видання є комплексним, багатограним і поглибленим дослідженням, що спонукає до подальшого осмислення новітніх підходів до кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них.

